

L'empremta del mite en la literatura del primer terç del segle XX

ISABEL MARCILLAS PIQUER

Universitat d'Alacant

Isabel.marcillas@ua.es

D. A.: Diversos autors, *L'empremta del mite en la literatura del primer terç del segle XX*, Carme Gregori i Ramon X. Rosselló (eds.), Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018; «Biblioteca Milà i Fontanals» 66.

La paraula *mite*, del grec *mythos*, vol dir 'expressió, missatge, cosa que es narra'. Alludir a mites significa, indistriablement, fer referència a narracions extraordinàries, de caràcter també extraordinari que, generalment, concerneixen als orígens de la humanitat. Es tracta de narracions que pretenen donar explicació a normes socials, creences o costums a través de fets sobrenaturals que arriben de la mà d'éssers amb poders fantàstics i cerquen la justificació dels valors que posseeix la mateixa societat que els crea. Alludir a mites garanteix, de bestreta, l'acarament a un relat apassionant.

L'empremta del mite en la literatura del primer terç del segle XX, volum a cura de Carme Gregori i Ramon X. Rosselló, és una obra col·lectiva que presenta un aplec de dotze articles, dividits en dos apartats en funció de l'origen dels mites —el primer dedicat als mites clàssics, en tant que el segon es refereix als mites bíblics i populars—, que revisen la influència de les figures i els relats mitològics en la, també sempre apassionant, literatura catalana del primer terç del segle XX. Una confrontació de passions que, sens dubte, garanteix l'interès dels estudis que conformen el volum.

La gènesi del llibre s'inscriu en el marc de treball del projecte d'investigació del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades, *La literatura de segundo grado: las relaciones hipertextuales en la literatura catalana desde el «Modernisme» hasta 1939*, un títol que ens avança l'altre dels eixos temàtics del volum: les relacions hipertextuals. Ens trobem, per tant, davant d'una sèrie de treballs que revisiten la producció d'autors rellevants del panorama literari català del primer terç del segle XX —això sí, tots homes—, tot convidant a analitzar la relació trans-textual que aquesta literatura manté amb relats mitològics d'índole diversa. Un diàleg entre un passat ancestral i un passat relativament recent, que es revela fructífer i ens permet establir relacions entre la dimensió ahistòrica derivada dels relats que caracteritzen déus, deesses i altres personatges fantàstics i els interrogants sobre la condició humana que es desprenen de les mostres literàries que ens proposa el volum.

Així doncs, els textos que analitzen cadascun dels articles de l'obra ressenyada tenen en comú el fet de considerar-se literatura de segon grau o literatura hipertextual, ja que realitzen, en paraules dels editors, «de manera conscient i premeditada, la transformació directa o indirecta d'un text anterior» (p. 5). El primer

apartat, dedicat a aquelles obres que reescriuen o reinventen els mites grecoromans, està conformat per set capítols encapçalats per l'estudi de Ferran Carbó, «Dos reflexos de Joan Salvat-Papasseit en el metro de París». El capítol s'aproxima a l'obra salvatiana prenent com a referència dos poemes de l'avantguardista català, «Passional al metro. Reflex N.º 1» i «La femme aux oranges. Reflex N.º 2». Es tracta de dues composicions escrites durant una estada breu de l'autor a París, que va quedar realment corprès per l'experiència, «Jo penso que París, per a aquell que el coneix, és sempre un porvenir. [...] tinc la il·lusió de que he après ja més del que pot semblar, fent aquest viatge. [...] el guany espiritual d'un record tan *touchant*» (p. 15). Carbó analitza com Salvat-Papasseit, impressionat per un mitjà de transport tan modern com el metro, reescriu, en el primer dels poemes, la relació entre Penèlope i Antínoos, i hi incorpora un nou espai-temps, en què el metro es converteix en el marc de l'escena eròtica. Pel que fa al «Reflex N.º 2», l'autor del capítol n'analitza els hipotextos que remetent, principalment, al quadre de Joaquim Sunyer «La dona de les taronges».

El capítol següent és autoria de Gonçal López-Pampló i porta com a títol «El Prometeu irònic de Josep Carner. Estudi de l'article "Prometeu i els llumins"». Tal com indica l'autor del capítol, la prosa de Carner ha rebut una atenció relativament escassa, cosa que n'augmenta l'interés. Per analitzar l'hipotext de «Prometeu i els llumins», en un primer moment, López-Pampló aproxima el lector a la figura del Prometeu esquilià, *Prometeu encadenat*; a continuació, n'argumenta les diferents formes de transtextualitat que s'hi operen i que vesteixen el text carnerià d'una dimensió política i social, ancorada en la transformació irònica produïda per la degradació de la figura de Prometeu.

Per la seua banda, Antoni Maestre ens aproxima a la figura de la dona fatal, a través de *L'adolescent*, una novel·la d'Alfons Maseras publicada el 1909, exemple del corrent històric decadentista en la literatura catalana. Maestre analitza la reescriptura del relat protagonitzat per Fedra i l'episodi bíblic de Josep i Zuleika, completats, en el relat de Maseras, per la consumació de l'incest amb tota mena de detalls macabres. El capítol analitza les relacions entre Fedra i Ninniur, protagonista de l'obra del novel·lista català i encarnació d'una «figura antimaterna, sexualitzada i perillosa» (p. 76).

La poesia torna a ser la protagonista en el capítol «Una odissea transtextual: els Ulisses de Carles Ribas», de Jordi Malé. Es tracta d'un estudi que rastreja la presència homèrica en els poemes ribians, concretament aquells que al·ludeixen a la figura d'Ulisses, i ho fa a través de l'anàlisi de diversos poemes que conformen les obres *Estances*, *Tres suites*, *Elegies de Bierville* i *Salvatge cor*. L'heroi llegendari de la mitologia grega es transforma constantment en els poemes de l'escriptor català de tal forma que, a parer de l'autor de l'article, es converteix en un company habitual en el seu viatge vital.

A continuació, Lluís Quintana examina la intertextualitat de «Níobe en tramvia», una narració de ficció de Joan Maragall, publicada el 1909 a *El Poble Català*. L'autor parteix de la hipòtesi que el relat remet al personatge mitològic

del mateix nom i apella, per una banda, als possibles pre-textos coneguts per l'autor i, per l'altra, a la presència del mite en la història, particularment pel que es refereix al desenvolupament del moviment simbolista a Europa, a finals del segle XIX.

El mite de Fedra torna a cobrar rellevància en el capítol següent, en què Ramon X. Rosselló n'analitza les transformacions en la producció de Llorenç Villalonga, especialment pel que fa a la primera versió de *Fedra* a càrrec de l'autor, escrita i publicada el 1932 en castellà. Els hipotextos que es prenen com a referència per a l'anàlisi són la *Fedra* de Racine i l'*Hipòlit* d'Eurípides; es tracta d'obres que, juntament amb el context d'escriptura de la societat mallorquina de la *Fedra* de Villalonga, serveixen per a establir un diàleg en què es treballa la transposició formal, diegètica i pragmàtica.

Clou la primera part del llibre el capítol «*Josafat*: mite, llegenda i recreació hipertextual», de Vicent Simbor. El treball que s'hi presenta es dedica a analitzar les relacions entre la novel·la de Víctor Hugo, *Notre Dame de Paris* (1831), i *Josafat* (1906) de Prudenci Bertrana. Per a fer-ho l'autor investiga les relacions que s'estableixen entre el mite de Psique i Amor, narrat per Apuleu, i la llegenda de la Bella i la Bèstia, difosa per Boccaccio en l'edat mitjana, i recreada posteriorment per Straparola.

La segona part del volum s'articula a partir de cinc capítols, els dos primers dedicats a les relacions de la literatura catalana del segle XX amb els mites bíblics, i els altres tres referits a l'empremta dels mites populars. Així, per la seua banda, Francesco Ardolino investiga al voltant de l'obra de Diego Ruíz *Contes de glòria i infern*, on l'intel·lectual català manipula els mites cristians prenent el Nou Testament com a hipotext. Ardolino defensa la hipòtesi que Ruíz pretén, a través de les reescriptures mítiques que conformen els seus contes, esbossar una teoria del tot vinculada a un context cultural europeu dominat pel satanisme que expandeix la seua influència a l'àmbit català.

Tot seguit, el capítol de Carme Gregori ens aproxima a la reescriptura del mite d'Adam i Eva a través del conte de Pere Calders «El primer arlequí», i les novel·les *Adam i Eva*, *Eva* i *Judita* de Joan Santamaria, Carles Soldevila i Francesc Trabal, respectivament. Gregori apunta el canvi de sentit i de valors del mite com a característica comuna a totes quatre obres. A partir de les diverses reescriptures d'aquesta temàtica, l'autora incideix, al mateix temps, en la sintonia que mostra la literatura catalana d'aquest moment amb la resta de literatures occidentals del seu entorn.

Pel que fa als mites populars, J. Àngel Cano presenta el capítol «Santiago Rusiñol i Isop: una relació hipertextual a propòsit de *Cigales i formigues* (1901)». L'autor de l'estudi argumenta com Rusiñol s'aprofita de la faula popular «La cigala i la formiga» per a presentar una obra on s'aprecia la pròpia evolució psicològica a partir d'un ideari basat en l'oposició artista-societat. Cano exposa com el barceloní subverteix els valors de la faula d'Isop i l'adapta als seus interessos, de tal forma que assenta les bases que bastiran aquest mite en la literatura catalana

posterior. Per la seua banda, el capítol de Veronica Orazi analitza l'obra d'Adrià Gual *Blancaflor. Cançó popular* (1899) i, a partir de les versions de Francesc Pelai Briz i Aureli Capmany, argumenta la dimensió transnacional de la reescriptura, que no només referma el perfil identitari català, sinó que, a més, l'insereix en la perspectiva global del corrent modernista europeu. Tanca el volum el capítol que presenta Magí Sunyer, «*El mal caçador*, de Josep Maria de Sagarra, entre dos mites», un estudi que relaciona l'obra de Sagarra com a hipertext de dos obres de Joan Maragall: un poema homònim i «*El comte Arnau*». Així mateix, l'autor del capítol argumenta com, al seu torn, l'obra de Sagarra esdevé l'hipotext de diverses creacions del mateix autor, en especial, d'*El comte Arnau*. En definitiva, tot un seguit de reescriptures del mite popular que avalen l'operació com un instrument clau que permet mantenir vius referents identitaris del poble català.

Es tracta, doncs, d'un volum certament interessant per aquells lectors i lectores afeccionats a rellegir i descobrir sempre nous matisos en un dels períodes més rics i apassionants de la literatura catalana.

La llegenda, entre el folklore i la literatura

CATERINA VALRIU LLINÀS

Universitat de les Illes Balears, Grup d'Estudis Etnopoètics
c.valriu@uib.cat

D. A. (2019): Diversos autors, *La llegenda*, Magí Sunyer i Emili Samper (eds.), Kassel: Edition Reichenberger; «Estudis Catalans» 9.

La llegenda és una obra de caràcter col·lectiu, publicada amb el suport del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) i la Càtedra Josep Anton Baixeras de Patrimoni Literari Català, amb col·laboració amb el grup de recerca Literatura, Iconografia i Recepció de l'Antiguitat (LIRA). S'obre amb una introducció signada pel GRILC en la qual se'n descriuen els objectius, això és, reflexionar i debatre sobre el concepte de llegenda, els seus límits en relació amb altres gèneres i les diverses formulacions que presenta segons els contextos on apareix en la historiografia literària. El volum s'estructura en dos grans apartats, el primer —sota l'encapçalament de «Conceptes i límits»— aplega cinc articles que reflexionen sobre el concepte de llegenda, la seva trajectòria en diferents entorns culturals i les interseccions amb altres gèneres. El segon apartat, més extens i titulat «Llegenda i literatura», presenta vuit articles de temàtica més focalitzada en l'ús de la llegenda literària en obres o autors concrets, des d'Homer fins a Salvador Espriu. El volum, de dues-centes quaranta-sis pàgines, és una edició molt acurada d'Edition Reichenberger, dedicada a la publicació d'estudis literaris;